

РОЛЬ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Повернення до джерел, до витоків – поширена і важлива практика, адже нове можна створити на основі того, що вже існує.

Метою дослідження є актуалізація інформації про Наукове товариство імені Тараса Шевченка, яке, на думку окремих дослідників, виконувало функцію першої української академії наук «*de facto*», хоча «так і не стало нею *de jure*» [1, с. 57], а також з'ясування ролі членів товариства у становленні української термінології. НТШ є об'єктом дослідження науковців різних періодів (Купчинський О.А., Савенко В. В., Савенко Т. С., Демуз І. О., Панько Т. І., Федорак Н. Л. та ін).

Наукове товариство імені Тараса Шевченка було засноване 23 грудня 1873 року в столиці Галичини місті Львові (акронім НТШ), а припинило існування на українських теренах 1939-го року через заборону радянської влади. Прикметно, що з історичного погляду це перша установа в Україні, яка стала носити ім'я генія Тараса Шевченка. На початках фінансувала утворення цієї славетної установи графиня Єлизавета Милорадович-Скоропадська, тітка Павла Скоропадського – гетьмана української держави (29 квітня – 14 грудня 1918 року).

Статутними членами товариства могли стати тільки галичани (Юліян Романчук, Омелян Огоновський, Олександр Огоновський, Теофіл Барановський та інші). Зініціював перетворення Літературного товариства імені Тараса Шевченка в Наукове український історик, педагог, посол до австрійського парламенту Олександр Барвінський, який очолював НТШ упродовж 1893–1897 рр. За його головування НТШ налагодило видавництво свого періодичного серійного видання – «Записок НТШ», а також було визначено структуру товариства: три секції – філологічна, історико-

філософська, математично-природописно-лікарська. Дослідники вважають, що найбільшого розвитку НТШ досягло за час головування Михайла Грушевського (1897-1913). Упродовж цього найбільш плідного періоду існування товариства його інтелектуально-організаційний центр становили Михайло Грушевський, Іван Франко (голова філологічної секції) та Володимир Гнатюк (секретар товариства, етнограф та фольклорист).

Наукове товариство імені Тараса Шевченка стало основним рушієм розвитку української наукової мови та термінології окресленого періоду. Метою НТШ був «розвиток і розроблення науки українською мовою» [1, с. 74]. Творці української наукової мови відштовхувалися від засад, що терміноодиниця має відповідати «духові» мови; штучно створена назва має мати прозору мотивацію та бути лаконічною; запроваджена термінологія має мати всеукраїнський характер.

Дійсними членами НТШ були такі відомі діячі: Володимир Антонович, Федір Вовк, Кость Левицький, Іван Крип'якевич (історико-філософська секція), Іван Франко, Олександр Кониський, Олександр Барвінський, Володимир Шухевич (дід командира УПА генерала Романа Шухевича), Євген Тимченко, Михайло Возняк (філологічна секція). У математично-природописно-лікарську секцію входили такі члени: Володимир Левицький, Іван Верхратський, Іван Пулюй, Іван Горбачевський, Євген Озаркевич та ін.

Основоположником української природознавчої термінології вважається Іван Верхратський – 1864 року він опублікував працю «Початки до уложення номенклатури й термінології природописної, народної». Випуск «Початків...» увійшов в історію як перша наукова публікація, написана за фонетичним принципом правопису. Згодом було опубліковано ще п'ять випусків «Початків...», а також працю «Нові знадоби...» (1908), у яких поряд з латинськими автор подає українські народні назви. Публікації І. Верхратського сформували фундамент для створення української термінології та номенклатури на народній основі.

Засновником української хімічної термінології на народній основі став Іван Горбачевський (його праця «Увага до термінології хемічній»), який свого часу обіймав посаду міністра охорони здоров'я Австро-Угорщини.

Одним із перших дійсних членів НТШ був Іван Пулюй (автор «рентгенівських» променів), що формував електротехнічну та фізичну термінологію. Українську юридичну термінологію розробляв Кость Левицький (1918р. прем'єр-міністр ЗУНРу – Західноукраїнської Народної Республіки), зокрема він уклав німецько-український юридичний словник. Фундатором української суспільно-економічної термінології став Іван Франко. Західноукраїнський геній долучився до створення літературознавчої, мовознавчої, соціологічної, політологічної та інших термінологій. Дійсні члени НТШ активно працювали над розробленням нових термінів на позначення наукових понять, що відповідали науковим, культурним і соціальним потребам українського суспільства. Наприклад, у цей період почали активно вживатися такі терміни-новації, як: *поезія, роман, драма*. Також були введені нові терміни для наукових досліджень, які розвивалися в Україні, такі, як: *історія, археологія, етнографія*.

Завдяки плідній роботі дійсних членів НТШ упродовж другої половини ХІХ – початку ХХ ст. було сформовано основи більшості термінологій української мови – природничих, гуманітарних, технічних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство. Львів : Світ, 1994. 216 с.

2. Яремус О. Наукове товариство імені Т. Шевченка у Львові на початку ХХ ст. URL: <https://lvivmedievalclub.wordpress.com/2023/06/19/ольга-яремус-наукове-товариство-імен/> (дата звернення – квітень 2024).

*Науковий керівник: Тетяна ДЯЧУК
канд. філол. наук, доцент, Київ*